

Ney enstrümanında başpâre, yapımı ve imalat teknikleri

İrfan YİĞİT¹ ¹Aydın Adnan Menderes Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Türk Din Müsikisi, Aydın, Türkiye

Araştırma Makalesi/Research Article

DOI: 10.70736/ijoess.1656

Gönderi Tarihi/ Received:

Kabul Tarihi/ Accepted:

Online Yayın Tarihi/ Published:

28.11.2024

16.08.2025

15.09.2025

Öz

Ney çalgısının tarihî kökenleri, antik medeniyetlere kadar izlenebilmekte olup, kamıştan imal edilen bu nefesli saz, farklı kültürlerde çeşitli adlarla anılmıştır. Bununla birlikte, neyin uç kısmına takılan ve icrayı kolaylaştıracı bir işlev üstlenen başpâreye ilişkin ulaşılabilen yazılı ve maddî bulgular, yaklaşık olarak son üç yüzyıllık bir zaman dilimini işaret ediyor görünmektedir. Bu durum, başpârenin neyin tarihî serüvenine daha geç bir dönemde dâhil olduğunu ve özellikle Türk dinî müsikisi repertuarı ve icra pratiği içerisinde işlevsellik kazandığını ortaya koymaktadır. Başpâre, bu bağlamda neyin yapısal evriminde belirleyici bir unsur olarak, çalgının hem ergonomik gelişimine hem de müsikî icrasındaki performans niteliklerine katkı sağlamıştır. Başpâre yapımında kullanılan malzemelerin niteliği ve yapım teknikleri ney enstrümanının tarihi kadar incelenmesi gereken bir konudur. Çünkü başpâre neyin en önemli unsurlarından birisidir. Bu önem nedeniyle yapımı, kullanılan malzemeleri, yapan ustaları ve teknik özellikleri akademik açıdan kayıt altına alınmalıdır. Makalemizde Kuşadası'nda yaşayan Ali Erdoğan ustanın tecrübelerinden ve başpâre yapımı ile ilgili bilgilerinden faydalanarak kendisine has olan bazı teknik bilgileri de akademik metin ile kayda almaya çalıştık. Kaybolmaya yüz tutmuş sanatlar kategorisinde yer alan başpâre yapım sanatı çok fazla akademik çalışmalara konu olmuş bir alan değildir. Bu konuda akademik çalışmaların sayısı da yok denecek kadar azdır. Yapılan çalışmaların kapsamı çok dar nitelikte olduğu için bu makalemizde “başpâre” konusunu kapsamlı bir şekilde ele almaya çalıştık. Çalışmamız bu bakımdan özgün bir nitelik taşımaktadır.

Anahtar Kelimeler: Türk Din Müsikisi, Müsikî Aletleri, El Sanatları, Zanaatkârlık, Organoloji.*Bashpare and manufacturing techniques in Ney instrument***Abstract**

The historical origins of the ney instrument can be traced back to ancient civilizations. This wind instrument, made from reed, has been referred to by various names across different cultures. However, written and material evidence concerning the başpâre—the mouthpiece attached to the upper end of the ney that facilitates performance—appears to date back approximately three centuries. This suggests that the başpâre was incorporated into the historical development of the ney at a relatively later stage and gained functional significance particularly within the repertoire and performance practice of Turkish religious müsikî. In this context, the başpâre has played a decisive role in the structural evolution of the ney, contributing both to the ergonomic refinement of the instrument and to the qualitative aspects of its musical performance. The materials used in başpâre production and the techniques employed in its crafting constitute a subject that warrants examination as thoroughly as the history of the ney itself. Indeed, the başpâre is one of the most critical components of the instrument. Due to its significance, its construction methods, materials, craftsmen, and technical specifications should be documented from an academic perspective. In this article, we have sought to document certain unique technical insights—gleaned from the experiences and knowledge of Ali Erdoğan, a craftsman residing in Kuşadası—regarding başpâre making. The art of başpâre craftsmanship, now on the verge of disappearing, has received little attention in scholarly literature. The existing academic studies on the subject are extremely limited and generally narrow in scope. For this reason, we have endeavored to address the topic of “başpâre” in a comprehensive manner in this study, which we believe to carry an original academic contribution in its field.

Keywords: Turkish Religious Music, Musical Instruments, Traditional Crafts, Craftsmanship, Organology.**Sorumlu Yazar/Corresponded Author:** İrfan YİĞİT, E-posta/e-mail: irfanyigit@adu.edu.tr

GİRİŞ

Bu çalışmanın temel amacı, Türk Din Mûsikîsi'nin icrasında önemli rol oynayan ney enstrümanının başpâre adlı parçasını tarihî, teknik ve işitsel boyutlarıyla ele alarak, bu özgün el zanaatına dair kapsamlı bir değerlendirme sunmaktır. Başpâre, sesin rezonansı, akort hassasiyeti ve icra ergonomisi açısından doğrudan etkili olmasına rağmen, literatürde çoğu zaman sadece tanımlayıcı düzeyde ele alınmış; yapım teknikleri, malzeme seçimi ve ustalık gelenekleri üzerine derinlemesine bir analiz yapılmamıştır. Bu yönüyle çalışma, yalnızca müzikolojik açıdan değil; aynı zamanda etnomüzikoloji, zanaat tarihi ve kültürel miras bağlamında da çok-disiplinli bir kuramsal çerçeveye sahiptir. Temel kaynaklar arasında yer alan Kazım Uz'un Müzik Terimleri Sözlüğü, Tan ve Çıpan'ın ney envanter analizleri, Fonton'un tarihî ölçümlemeleri ve Sadrettin Özçimi, Salih Bilgin, Ali Erdoğan gibi doğrudan uygulayıcı ustaların anlatımları, başpâre yapımına dair akademik tespitleri desteklemektedir. Bununla birlikte, çalışma özellikle geleneksel zanaatların yok olma tehlikesi, manda boynuzu teminindeki sıkıntılar ve akademik bilgi üretiminin sınırlılığı gibi problemleri gerekçelendirmekte; bu çerçevede başpâre yapımının hem somut hem de somut olmayan kültürel miras unsuru olarak belgelenmesi gerektiğini savunmaktadır. Bu araştırma, başpârenin özgün tipolojisine, malzeme-yapım tekniği-akustik ilişkisinin açıklanmasına ve sözlü gelenekle aktarılan yapım bilgisinin yazılı kültüre kazandırılmasına yönelik ilk kapsamlı akademik girişimlerden biri olması açısından özgün bir nitelik taşımaktadır. Çalışma kapsamında tanımlar, ölçüm ve malzeme çeşitliliği, farklı ustaların teknikleri ve müzikal etkiler sınıflandırılarak sunulmuş; ancak araştırma alanı başpâre yapımına sınırlı tutulmuş, ney enstrümanının genel yapım tekniklerine ayrıntılı biçimde girilmemiştir. Bu yönüyle çalışma, daha geniş çaplı bir ney yapım araştırmasının alt başlığını oluşturan ve doğrudan başpâreye odaklanan bir alt uzmanlık alanı sunmaktadır.

Başpâre kelimesi etimolojik olarak “baş parça” anlamına gelmekte olup, ney çalgısının baş kısmına yerleştirilen ve sesin daha etkili, güçlü ve kontrollü çıkmasına katkı sağlayan küçük bir parçayı ifade eder. Bu parça, neyde üfleme işleminin gerçekleştiği ağızlık kısmını oluşturur ve icracının dudak-hava temasını optimize ederek icrayı kolaylaştırıcı bir işlev görür.

Başpâre, genellikle ney kamışının ilk boğumu olan ses kutusu bölümüne takılır ve geleneksel olarak boynuz, kemik ya da abanoz gibi sert ve dayanıklı malzemelerden imal edilir. (Kaya, 2017, s.16), başpâreyi “neyin baş tarafında ses çıkarmaya yarayan bir ağızlık” olarak tanımlarken; (Uygun, 2007, s.68), bu parçayı “üflemei kolaylaştırıcı konik bir yapı” olarak ifade etmektedir. Kazım Uz'un *Mûsikî Terimleri Sözlüğü* adlı eserinde ise başpâre, ney ve

benzeri nefesli çalgıların baş kısmını oluşturan sabit veya hareketli bir parça olarak tanımlanmakta; kemik ve abanoz gibi malzemelerle ilişkilendirilerek “dilli düdük” ya da “ağızlı düdük” türü yapılarla benzerlik arz ettiği belirtilmektedir. Mehmet Öncel de bu tanımları destekleyerek, başpârenin özellikle Anadolu’daki ney yapımında yaygın olarak kullanıldığını vurgulamaktadır (Mehmet Öncel, 2023, s.99).

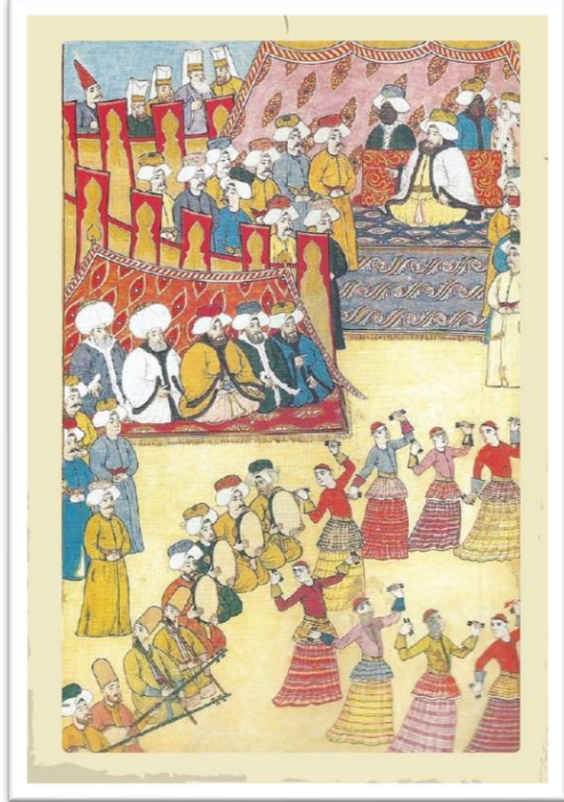
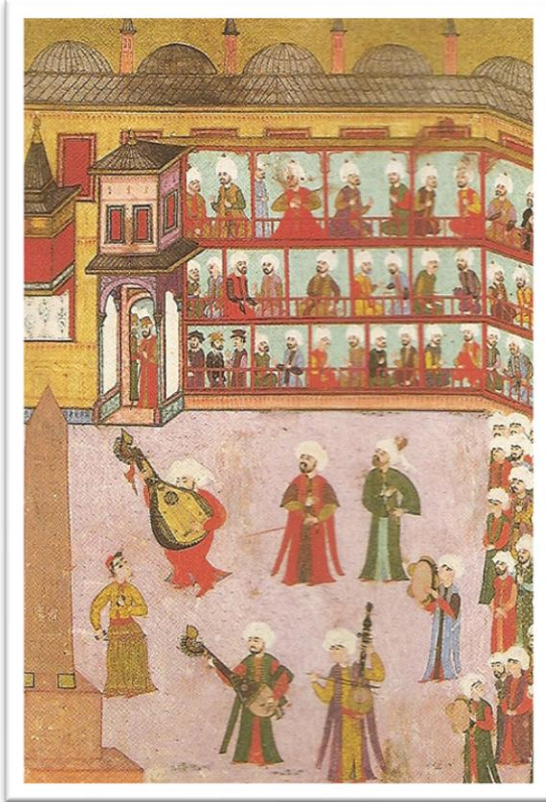
Bu tanımlar birlikte değerlendirildiğinde, başpârenin hem yapısal hem fonksiyonel bir bileşen olarak neyin akustik kapasitesini artırdığı ve ney icrasında önemli bir rol üstlendiği görülmektedir.

Başpâre باش پاره kelimesi sözlük anlamı olarak “baş parçası” anlamına gelmektedir. Ney, nısıfiye ve giriftlerde, enstrümanın yukarı uç tarafında yer alan ve üflemek için dudağa temas ettirilen kısmına denilir ki enstrümandan ayrılabilen bir bölümdür. Aşınmaması ve iyi durması için ceviz, şimşir gibi kıymetli ağaçlardan ya da fildişi, boynuz, kehribar tarzında çeşitli doğal malzemelerden yapılır (Develioğlu, 1984, s.90).

Başpârenin imalatında en bilindik malzeme olarak “boynuz” kullanılmaktadır. Özellikle manda boynuzu başpâre yapımında en fazla tercih edilen malzeme çeşididir (Koca, 2002, s.190). Bu boynuz türünün en fazla tercih edilmesinin sebebi sert ve sıkı yapısal özellikleri nedeniyledir. Gergedan boynuzu ve fildişi gibi hayvansal malzemeler de başpâre yapımında kullanılmaktadır (Bilgin, 2012, s.8). Manda boynuzu ağaçların yaşını gösteren yıl halkalarına benzeyen çizgiler halinde katmanlı halkalara sahiptir. Bu halkalar boynuzun yıl halkasıdır (Kaya, 2017, s.16). Ney çalgısında başpâre kullanımına dair bilinen en eski örnekler yaklaşık olarak son üç yüzyıllık bir geçmişe işaret etmektedir. Ancak Türklerin İslâmiyet öncesi dönemlerine ait bazı arkeolojik ve etnografik bulgular, neye benzer şekilde kamış ya da boru biçiminde üflemeli çalgıların farklı varyantlarının kullanıldığını göstermektedir. Türk Din Mûsikîsi içerisinde karakteristik bir ses rengiyle öne çıkan ney, özellikle XIII. yüzyılda Hz. Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî ve Mevlevîlik geleneğiyle birlikte metafizik ve tasavvufî bir anlam kazanmıştır. Mevlevî düşüncesinde ney, yalnızca bir çalgı değil, aynı zamanda mûsikî ve semâ yoluyla ilâhî hakikate ulaşmanın sembolik bir aracı olarak konumlandırılmış; bu bağlamda manevî bir derinlik ve kutsiyetle donatılmıştır. Neyden ses çıkması için başpârenin bulunması gerekmez. Nitekim Türkiye dışındaki ülkelerde ney başpâresiz üflenmektedir. Özellikle tarihsel geçmişine bakıldığında ilk neyler başpâresizdir. (Karahasan, 2003, s.5).



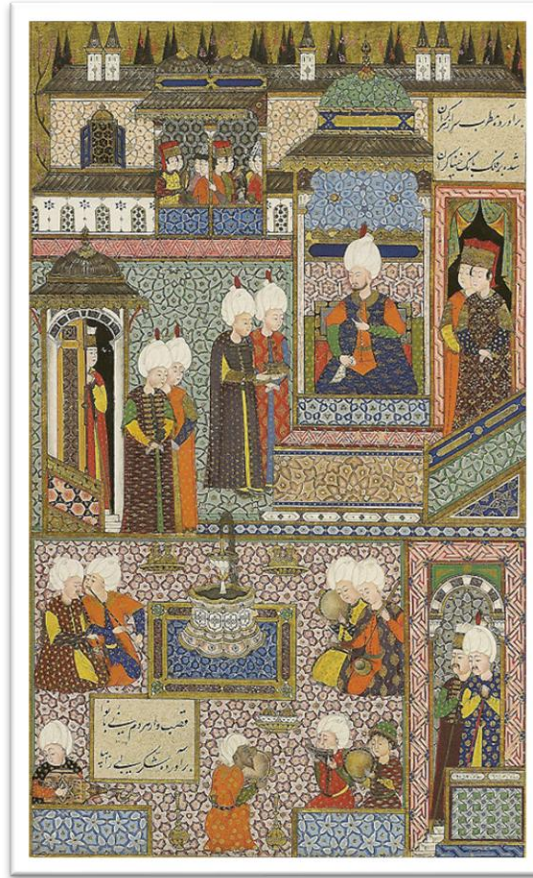
Fotoğraf 1. Manda Boynuzu



Başpâreli neylere dair eldeki yazılı ve görsel veriler, bu parçanın tarihsel süreçte çalgıya sonradan eklemelendiğini göstermektedir. Özellikle Osmanlı dönemi minyatürlerinde yer alan ney tasvirlerinin büyük çoğunluğunda başpâre bulunmaması, bu durumun önemli bir göstergesi olarak değerlendirilebilir. Bu bağlamda, minyatürlerdeki ney temsilleri hem dönemin icra pratiğine hem de çalgı formunun tarihsel evrimine ışık tutmaktadır. Nitekim bu görsel kaynaklar, başpâresiz ney kullanımının belirli bir döneme kadar yaygın olduğunu; başpârenin

ise daha sonraki dönemlerde özellikle Türk Din Mûsikîsi'nin ihtiyaçları doğrultusunda yaygınlık kazandığını ortaya koymaktadır. Bu çerçevede, Osmanlı sarayında III. Murad döneminde hazırlanmış önemli eserlerden biri olan *Surnâme-i Hümayûn* da, başpâresiz ney tasvirlerinin dikkat çektiği örneklerden biridir.

Surnâme-i Hümayûn, III. Murad dönemi Osmanlı sarayında kaleme alınmış ve Nakkaş Osman'ın atölyesinde hazırlanmış önemli bir minyatürlü eserdir. Eserdeki bazı sahnelerde ney icracılarına yer verilmiş olsa da tasvir edilen çalgıların başpâresiz oluşu dikkat çekicidir. Ancak bu çalgıların boyutları ve biçimleri incelendiğinde, söz konusu nefesli sazların klasik neyden farklı olarak şâhnây türüne ait olduğu anlaşılmaktadır. Dolayısıyla bu minyatürlerde başpârenin yer almaması, doğrudan başpâreyle ilgili bir eksiklikten ziyade, tasvir edilen çalgının yapısal özelliklerinden kaynaklanıyor olduğu düşünülebilir (*Minyatür ve Gravürlerde Ney*, t.y.).



Topkapı Sarayı Müzesi koleksiyonunda yer alan ve Nakkaş Osman yönetimindeki nakkaşhâne tarafından resimlenen Süleymanname, Osmanlı tarih yazımı ve minyatür sanatı açısından önemli bir kaynaktır. Eserde yer alan 1558 tarihli bir minyatürde neyzenler ayrıntılı biçimde betimlenmiş; yaklaşık 60–65 cm uzunluğundaki neylerin başpâreli olduğu ve icracıların çalgıyı sağ eli üstte tutarak üflediği gözlemlenmiştir. Bu tasvir, Osmanlı mûsikî

gelenğinde neyin kullanımına ve yapısal özelliklerine dair görsel bir delil teşkil etmektedir (*Minyatür ve Gravürlerde Ney*, t.y.).

Haşim Bey Mecmuası olarak bilinen ve 1853–1864 yılları arasında hazırlanmış olan *Mecmûa-i Kârha ve Nakşha ve Şarkiyyât*, Osmanlı mûsikîsine dair önemli görsel ve yazılı içerikler barındıran kaynaklardan biridir. Bu eser, çeşitli çalgıların tanıtımına yönelik ayrıntılı tasvirler içermekte olup, görsel malzeme açısından dikkate değerdir. Mecmua'da yer alan görseller arasında, başpâreli bir ney tasvirine de yer verilmiş olması, dönemin ney yapım teknikleri ve çalgının ikonografisi açısından önemli bir örnek teşkil etmektedir.



Fotoğraf 3. Haşim Bey Mecmuası

Kevserî Mecmuası olarak bilinen nota mecmuasının müellifi, tam adıyla Nâyi Ali Mustafa Kevserî'dir. Doğum tarihi kesin olarak bilinmemekle birlikte, kaynaklarda yaklaşık olarak 1770 yılında vefat ettiği ifade edilmektedir. Bu sebeple kendisine ait olan Galata Mevlevihanesi Müzesi Koleksiyonu'nda 330 envanter numarası ile kayıtlı ney en eski ikinci neydir. Bu ney tahminen 300 yıllık bir geçmişe sahiptir ve üzerinde gümüş bir başpâre yer almaktadır (Tan & Çıpan, 2014, s.116). Konya Mevlâna Müzesi envanterine 376 ve 377 numara ile kayıtlı olan 09.10.1926 ve 23.06.1928 tarihinde Ankara Ziraat Bankası Müfettişi Abdurrahim Bey tarafından müzeye bağışlanan ve bir diğeri Konya Dergâhından müzeye nakledilen mansur ve şâh neyler başpâresizdir (Tan & Çıpan, 2014, s.32,34). Mevlâna Müzesi envanterlerinde yer alan bir diğeri 1331 numaralı neyde başpâre görülmektedir. Bu ney mansûr akortludur. 26.09.1968 tarihinde Neyzen Şevki Sevgin tarafından müzeye bağışlanmıştır. Envanter kayıtlarında bu neyin Neyzen Salim Bey'e (1829-1894) ait olduğu yazılıdır. 1824-

1894 yılları arasında yaşamış olan Neyzen Salim Bey'in yaşadığı tarih aralığı dikkate alınırsa yaklaşık 150 yıl öncesine ait başpâreli bir neye örnek olabilir (Tan & Çıpan, 2014, s.72). Yine Mevlâna Müzesi envanterlerinde 1332 numara ile kayıtlı Neyzen İhsan Bey'e (1884-1935) ait dâvud nısfıye akordundaki olan neyde boynuz başpâre takılıdır (Tan & Çıpan, 2014, s.74). Mevlâna Müzesi'nde Sultan Abdülaziz'in Mabeyncisi ve Musâhibi Abdurrahman Şakir Bey'e ait olan yaklaşık 175 yıllık 1513 envanter numaralı mansûr-şâh mâbeyn neyde de boynuz başpâre görülmektedir (Tan & Çıpan, 2014, s.82).

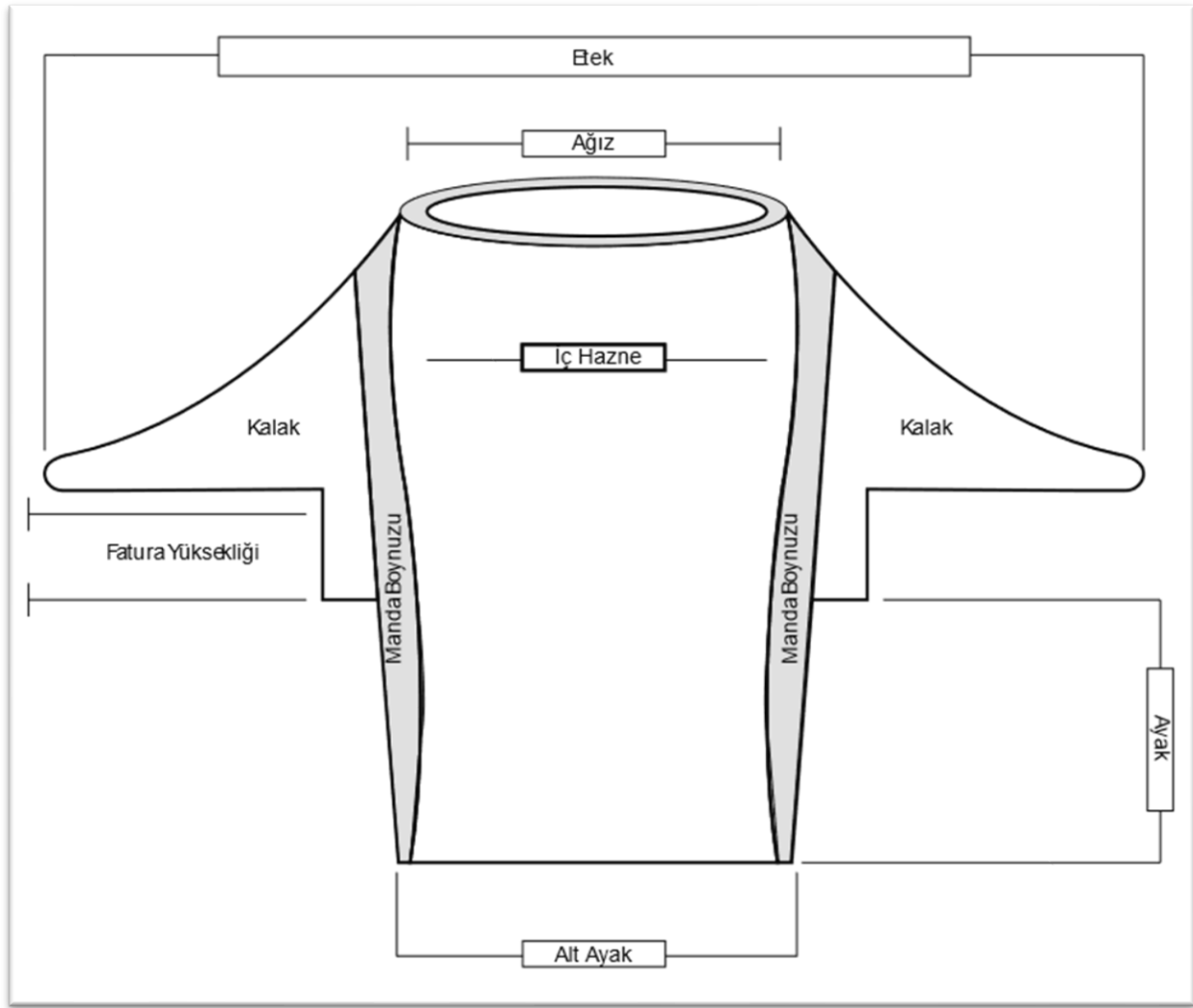
Günümüzde geleneksel enstrüman olan ney ve ney yapıcılığı popüler kültürün etkisi ile geleneksellikten uzaklaşmaktadır. Ney yapımında kullanılan imalat teknikleri ustaların tecrübeleri ile günümüze kadar bireysel metotlarla gelmiştir. Başpâre yapımı konusunda da akademik bir eğitim verilmediği için usta çırak ilişkisiyle ya da gelişi güzel deneme yanılma yöntemleri ile imalat yapılmaya çalışılmaktadır. Başpârenin neyin ses kalitesi üzerindeki etkisi yadsınamaz bir gerçektir. Başpârenin neyin kendi yapımındaki malzeme ve yapım tekniği kadar önemli etkisi vardır. Başpâre yapıcılığı yok olmaya yüz tutmuş geleneksel sanatlar içerisinde sahip çıkılması gereken bir sanattır.

Başpârenin Bölümleri

Başpâre ağız, hazne, ayak, kalak gibi bölümlerden oluşmaktadır. Boynuz malzeme orta kısımda üflenen bölümde kullanılır. Kakma yöntemi ile yapılan başpârelerde boynuz malzemenin dışında kalan ve yapay malzemelerle yapılan kısma kalak ismi verilir. Kesik bir koniye benzeyen başpârenin için oyuktur ve dışına göre ters bir diğer kesik koni oluşturur (Karahasan, 2003, s.6).

Başpârenin bölümleri (Koca, 2002, s.190):

a- Nefesin üflendiği delik b- Dudağın dayandığı satıh c- Ayak d- Hazne (boğazın içinde kalan kısım) e- Tabla



Fotoğraf 4. Başpârenin bölümleri

TARİHSEL SÜREÇ İÇİNDE BAŞPÂRE YAPIMINDA USTALAR VE USTALIK GELENEĞİ

Türk mûsikî tarihi içerisinde başpâre imalatı ile uğraşan ustalar ve zanaatkârlara dair ne yazık ki yeterli bilgiye ulaşılamamaktadır. Bu alandaki sözlü ve yazılı kaynakların sınırlı oluşu, başpâre yapım geleneğinin büyük ölçüde ustadan çırağa aktarılan mahrem bir zanaat olarak varlığını sürdürmesinden kaynaklanmaktadır. Günümüzde ise bu sanatı icra eden usta sayısı, başpâre yapımının unutulmaya yüz tutmuş geleneksel sanatlar arasında yer alması sebebiyle giderek azalmaktadır. Konuyla ilgili olarak Neyzen ve akademisyen Sadreddin Özçimi, mevcut durumun ciddiyetine dikkat çeken önemli tespitlerde bulunmaktadır:

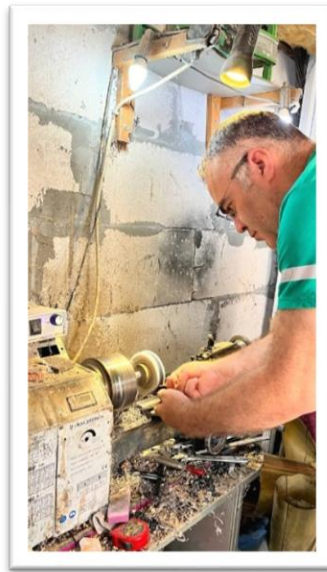
“1970’li, 80’li yıllarda mûsikîmizin beşiği olan İstanbul’da muhterem hocalarımızın bir başpâre edinebilmekliğimiz için yönlendirdikleri birkaç ustadan başka kimse yoktu ve bu ustaların da her neyzenin birbirinden farklı dudak yapısına ve alışkanlıklarına cevap verebilecek

ne bilgileri ne de becerileri vardı. Bu yüzden ustaların elinden çıkan başpâre ne kadar netice veriyorsa onu kullanmak zorunda idik.” (Bilgin, 2012, s.4)

Geleneksel sanatların pek çoğunda karşılaşılan usta-çırak zincirinin kopması ve zanaatkârlık bilgisinin aktarımındaki zorluklar, başpâre yapım geleneği için de geçerlidir. Bu alandaki tarihsel sürekliliğin zayıflaması hem uygulayıcı usta sayısının azalmasına hem de zanaate dair bilgilerin kayıt altına alınmadan kaybolmasına sebep olmaktadır. 19. yüzyılda Enderun’da görev yapmış saray neyzenlerinin başpâre ihtiyaçlarını karşılayan Şeker Usta, bu sanatın bilinen en eski temsilcileri arasında yer almaktadır.

Günümüzde ise başpâre yapımıyla meşgul olan ve bu geleneksel sanatın yaşatılmasına katkı sağlayan bazı usta ve sanatkârların isimleri tespit edilebilmiştir. Bu bağlamda; Kızıлтаşı Bektaşî Dedesi Yaşar Baba, Kapalıçarşı Bedesten’de faaliyet gösteren Bülent Dölen Usta, Kutbü’n-Nây Niyazi Sayın, neyzen ve ney yapımcısı Mahmut Uğurlu Akdoğan, lutiye Fehmi Kılınçer, Selahattin Gürzel, ney yapımcısı Ferit Yavuz ve Eymen Gürtan, Ali Erdoğan, Ahmet Şahin, Salih Bilgin, Bilal Kabat, Kamil Aydın, Ali Kapıdaş, İsmail Dörtkardeş, Murat Kavalcıoğlu, Mehmet Kayalı ve Rıfat Varol gibi isimler, başpâre yapım geleneğini sürdüren önemli ustalar arasında sayılabilir.

Bu ustalardan Ali Erdoğan, bu sanata yönelmesinde İsmail Dörtkardeş’in teşviklerinin belirleyici olduğunu belirtmiştir. Sayılan bu isimler, geçmişten günümüze başpâre zanaatının izini süren, üretimiyle bu alana katkı sunan ustalar olarak anılmaktadır. Bununla birlikte, bu liste kesin olmaktan ziyade, mevcut kaynaklar doğrultusunda tespit edilebilen kişilerle sınırlıdır (Bilgin, 2012, s.13).



Fotoğraf 5. Başpâre Ustası Ali Erdoğan

BAŞPÂRE YAPIMINDA KULLANILAN MALZEME TÜRLERİNİN SINIFLANDIRILMASI VE TEKNİK ÖZELLİKLERİ

Başpâre yapımında kullanılan malzemeleri doğal malzemeler ve yapay malzemeler olarak iki ana gruba ayırabiliriz. Başpârenin ilk imalatında kullanılan malzemeler doğal malzemelerdir. Yapay malzemeler sonradan hammadde teminindeki zorluklar, malzeme maliyetleri gibi nedenlerle kullanılmaya başlanmıştır. İlk etapta başpâre yapımında doğal malzeme olan manda boynuzu kullanılmıştır.

Malzeme teminini dünya çapında meydana gelen bazı gelişmeler etkilemiştir. Makineleşmenin etkisi ile mandalara ihtiyaç kalmayınca manda sayıları azalmaya başlamış ve boynuzu bulmakta zorlaşmıştır. Yekpare manda boynuzu bulmak zorlaşmıştır. Başpâre yapımına en uygun manda boynuzu 15-20 yaşında erkek mandaya ait boynuzdur. Manda boynuzunun organik ve bakteri barındırmayan yapısı, nem ve ısıyla uyuşması, yapısı nedeniyle titreşime olan duyarlılığı ve en önemlisi neyzenin dudak temasındaki verdiği hissiyat göz önünde tutulduğunda manda boynuzu, başpâre yapımında en ön planda yer almaktadır (Bilgin, 2012, s.9). Türkiye’de büyükbaş hayvanlardan olan manda sayısı çok azalmıştır. Bu nedenle doğal malzemeye alternatif olarak yapay malzemelerin kullanımı gündeme gelmiştir. Alternatif ne yapılabilir diye düşünülmüş ve başpâre ustaları ilk etapta teflon, fiber ve sentetik malzemeler kullanılmaya başlamışlardır. Manda boynuzuna alternatif olarak ağaçta kullanılmaktadır. Türk Tasavvuf Mûsikîsini ve Folklorunu Araştırma ve Yaşatma Vakfı Koleksiyonunda yer alan 3, 5, 6 ve 7 envanter numaralı geçmişte Cerrahi Dergâhında kullanılmış olan kız, mansur şâh mabeyni, şâh dâvud mabeyni akordundaki neyler de ağaç başpâre kullanılmıştır (Tan & Çıpan, 2014, s. 158, 162, 164, 166). 5-10 yıl öncesine kadar fiber malzeme kullanımı yaygındı. Fakat kanserojen madde içerdiği gerekçesiyle bu malzemenin kullanımından vaz geçilmiştir. Delrin teflon, uçak camı, bilardo topu, diş protez yapımında kullanılan hammadde, fiber enjeksiyon yöntemi ile elde edilen plastik hammadde yapay malzemeler arasında zikredilebilir (Kaya, 2017, s.16). Bilgisayarlı tornaların yani CNC’lerin üretimde kullanılmaya başlanması ile başpâre imalatı çok hızlı bir şekil almıştır. Ney yapımcıları teknolojinin de verdiği rahatlıkla bu sentetik malzemeleri işlemedeki kolaylıklar nedeniyle yaygın bir şekilde kullanmaya başlamışlardır.

Başpâre yapım ustalarından Salih Bilgin hem Neyzenliği hem de aynı zamanda iyi bir ney yapımcısıdır. Ayrıca günümüzde bilinen başpâre yapım ustalarındandır. Boynuzların eskisi gibi büyük olmamasından kaynaklı soruna kendisinin bulup geliştirdiği ortası boynuz etrafı

farklı malzemelerden kuka, ağaç koç boynuzu gibi farklı malzeme türlerini kullanarak yeni bir başpâre çeşidi olan kakma başpâreleri ilk defa Salih Bilgin geliştirmiştir.



Fotoğraf 6. Kakma yöntemi ile yapılan başpâreler

Kakma yöntemi ile yapılan başpâreler ilk başlarda koç boynuzu, ağaç ve kuka kombinasyonu ile yapılmaktaydı.

Yaklaşık on beş yıl önce Kuşadası'nda ikamet eden Ali Erdoğan, çevresindeki çeşitli malzemeleri değerlendirme arayışıyla birlikte, başpâre yapımında yenilikçi denemelere yönelmiş; bu kapsamda akrilik cam, akrilestir adı verilen plastik türevi malzemeler ve epoksi reçine gibi alternatif malzemeler kullanarak üretim çalışmalarına başlamıştır. Daha sonraki yıllarda İstanbul'da bazı ustalar, başpâre yapımında sıkma kehribar ile ortası manda boynuzundan oluşan bileşik malzemeler kullanmaya başlamıştır. Aynı dönemde, katalin adı verilen sentetik bir malzeme ile de başpâre üretimine yönelik girişimlerde bulunulmuştur. Ancak manda boynuzu dışındaki sentetik malzemelerin kullanımı, yapısal uyumsuzluklar nedeniyle çeşitli sorunlara yol açmıştır. Özellikle genleşme katsayılarının farklılığı sebebiyle, başpâre bileşenleri arasında zamanla açılmalar meydana gelmiştir. Örneğin, boynuz iki birimlik bir genleşme gösterdiğinde, ahşap malzemenin yalnızca bir birim genleşmesi, birleşim yerlerinde deformasyona neden olmuştur. Benzer biçimde, malzemeler arasındaki küçülme oranlarının da uyumlu olmaması, özellikle boynuzda gözle görülür çekilmelere ve açılmalara yol açmıştır. Bu tür fiziksel uyumsuzlukların önüne geçebilmek amacıyla, başpâre üretiminde aynı tür malzemelerin birlikte kullanılması gerektiği sonucuna varılmış; bu doğrultuda manda boynuzuna yine manda boynuzu ya da koç boynuzu kakma yöntemleri tercih edilmeye başlanmıştır.

Başpâre yapımında kullanılan malzemenin niteliği ve kalitesi, elde edilen sesin karakteri üzerinde doğrudan etkili olmaktadır. Özellikle kakma dışında kalan malzemenin sertlik derecesi, ses tonunu belirleyen önemli bir unsurdur. Zira kakma uygulaması sırasında iç haznenin oluşturulması nedeniyle boynuz tabakası yaklaşık iki ila iki buçuk milimetre

kalınlığına kadar incelmektedir. Bu incelme, neyzenin nefesi ile oluşan titreşimlerin, boynuzun arkasında yer alan taşıyıcı malzemenin sertliğine göre farklı rezonans özellikleri göstermesine neden olmaktadır. Kakmalı başpârelerde süsleme uygulamasına dayalı ilk örneklerin, yaklaşık on iki ila on üç yıl önce Ali Erdoğan tarafından üretildiği ve bu yaklaşımın bir yapım yöntemi olarak ilk kez onun tarafından benimsendiği görülmektedir. Ali Erdoğan tarafından yapılan süslemeli başpâre örnekleri:



Fotoğraf 7. Manda boynuzu, makassar abanoz ve deve kemiği malzemeleri ile yapılan başpâre



Fotoğraf 8. Kuka boynuz pirinç ve epoksi malzemelerinden yapılan başpâre



Fotoğraf 9. Venge ağacından yapılmış başpâre



Fotoğraf 10. Sıkıştırılmış taş ve boynuz malzemeleri ile yapılmış başpâre.



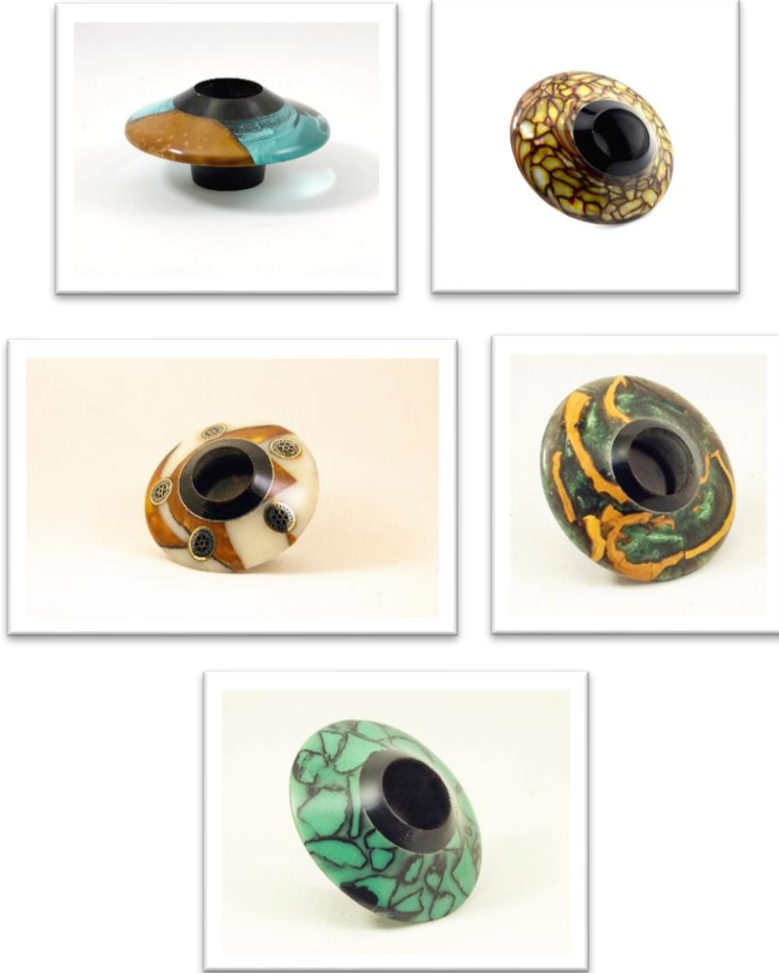
Fotoğraf 11. Fransız kehribarı (Galalit). Manda boynuzu, 200 mikron pirinç ve desenler için akrilik kullanılarak yapılmış olan başpâre



Fotoğraf 12. Kehribar, boynuz malzemeler kullanılarak Üzerine pirinçten işlenmiş besmele tuğrası yerleştirilmiş başpâre



Fotoğraf 13. Doğal malzemelerden yapılmış yekpare üzeri Besmele işlemeli kuka başpâre



Fotoğraf 14. Ali Erdoğan tarafından yapılan süslemeli başpâre örnekleri

Mandanın besi hayvanı olarak yetiştirilmesi nedeniyle nesli azalmaya başladı. Bu gerekçeyle başpâre yapımında kullanılan en bilindik malzeme olan manda boynuzu temini çok

zorlaşmaya başladı.* Manda boynuzunun teminindeki güçlükler, başpâre üreticilerini alternatif malzemelere yöneltmiştir. Doğal malzeme kategorisinde cocobolo, demir ağacı, yılan ağacı, yeşil ve kahverengi pelesenk, kral ağacı, zeytin, Afrika karaağacı, abanoz ve kırmızı sandal gibi sert ve yoğun tropik ağaç türleri yekpare başpâre yapımında yaygınlıkla kullanılabilir. Bununla birlikte, sıkı lif dokusu sayesinde üstün rezonans özellikleri sunan manda boynuzu, hâlen en fazla tercih edilen doğal malzeme olma özelliğini korumaktadır. Boynuzun homojen ve sıkı yapısı, hava sütunundan gelen titreşimlerin daha dengeli ve tutarlı bir şekilde iletilmesine imkân tanımaktadır. Öte yandan, günümüzde yapay malzemeler arasında epoksi reçine öne çıkmakta; uygulamada, başpârenin çekirdeğinde manda boynuzu kullanılırken, dış yüzey epoksiyle kaplanarak hem estetik açıdan zengin hem de dayanıklı bir yapı elde edilmektedir. Maliyet avantajı nedeniyle delrin benzeri plastikler de kimi atölyelerde boynuzun yerine tercih edilmekte; ancak bu sentetik malzemelerin akustik performansının, özellikle yüksek frekanslı harmonik iletimi bakımından boynuz kadar tatminkâr olmadığı gözlemlenmektedir.

Başpâreler standart ölçülerle yapılamamaktadır. Her neyin çapına ve ney üfleyecek kişinin kendi yapısına göre de başpâre yapılması gerekmektedir. Günümüzde başpâreye uygulanmak istenen standart, çok fazla gerçekliğe sahip değildir. Daha çok hızlı üretim ve ticari başarı kaygısı öne çıkmaktadır. Neylerin birbirine benzememesi keyfiyeti başpârelerde de uygulanmalıdır. Bu nedenle çeşitli kaynak eserlerde verilen ölçü bilgileri tam anlamıyla bir değer taşımamakta olup yaklaşık olarak verilen bilgilerdir. Çünkü ney olacak kamışın özelliklerine göre başpârede değişiklik arz edecektir. 20 mm çapındaki bir kamışa yapılan başpârenin ölçüleri ile 30 mm çapındaki bir kamışa yapılan başpârenin ölçüleri aynı olmayacaktır (Bilgin, 2012, s.11).

Bir kısım ustalar ağaçlardan başpâre yapımını denemişlerdir. Fakat boynuzun verdiği ses tonu kalitesi ağaç başpârelerde bulunamamıştır. Bunun dışında fildişinden ve gergedan boynuzundan da başpâre yapılmıştır. Saymış olduğumuz malzemelerin hiçbirisi ses kalitesi olarak manda boynuzunun yerini alamamıştır. Doğal malzemeler içerisinde kuka da sayılabilir.

*Avrupa ve Yakın Doğu Ülkelerini kapsayan Akdeniz Bölgesinde manda üzerinde faaliyet gösteren Bölgeler Arası Kooperatif Araştırma Network'u (Interregional Cooperative Reserch Network) kapsamında manda popülasyonu 5,4 milyon baş olup, Dünya manda popülasyonunun (172milyon baş) %3,1'ini oluşturmaktadır. Oysa Avrupa'da sadece yarım milyon dolayında manda vardır. Dünyadaki bazı ülkelerde ve Avrupa ve Yakın doğu Ülkelerinde (Bulgaria, Romania, Türkiye, İran) bazı faktörle ilgili olarak manda sayısında bir azalma olmaktadır. Doğu Avrupa'da ve Türkiye'de mandalar çeki için de kullanılmaktadır. Bununla birlikte, tarıma çok sayıda traktörlerin girişi nedeniyle manda sayısı azalmıştır. Sütçü ineklerin ortalama süt veriminin mandadan daha düşük veya ona benzer olduğu Yakın Doğu ülkelerinde ise manda sayısında azalma olmamıştır. Mısırdaki mandalar çeki için hala yararlı hayvanlardır. Ziraata mekanizasyonun girmesi manda popülasyonunda düşmeye neden olmuştur. Bkz. Özel Şekerden, *Her Yönüyle Manda, Antakya*, On Dokuz Mayıs Üniversitesi, 2016, 1,10

Yek pare olarak kukadan ve devenin ayak kemiğinden de başpâre yapılmaktadır. Fakat yaygın değildir. Narcıl ağacından da başpâre yapılmaktadır.

Başpâre yapımında kullanılan malzemenin teminindeki zorluk kadar malzemenin kalitesi de önemlidir. Çünkü temin edilen boynuzun yaklaşık olarak %40'ı fire vermektedir. Başpâre yapımında kullanılan malzemenin temini şahıslardan yapılmakta ve genellikle manda hayvanın halen kullanıldığı bölgelerden temin edilmektedir. Ülkemizde bu malzeme türünün temini artık çok zordur. Çünkü manda artık gücü için değil etlik ya da sütü için beslenmekte ve genç yaşta kesildiğinden boynuzu küçük çapta olmakta ve bundan da yek pare başpâre çıkmamaktadır. Kakma başpâre de az çıkmaktadır.

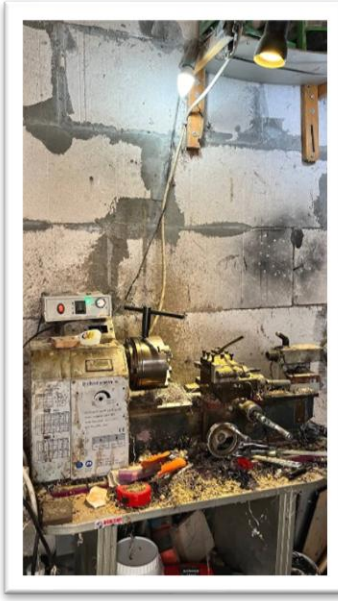
Büyük boynuzlar son zamanlarda yaygınlaşan geleneksel okçuluk sporu kapsamında yay yapımında da kullanıldığı için bu alanda da talep görmekte ve başpâre yapımında kullanılan malzeme teminini daha da zorlaştırmaktadır.

Yekpare bir başpâre süre olarak yaklaşık 40-45 dk da yapılmaktadır. Kakma malzeme ile başpâre yapımı bir saate yakın sürmektedir. Fakat burada yapıştırıcının en az bir gün süre ile bekletilmesi gerekmektedir. Bu süre süslemeli modellerde dört güne kadar uzayabilmektedir.

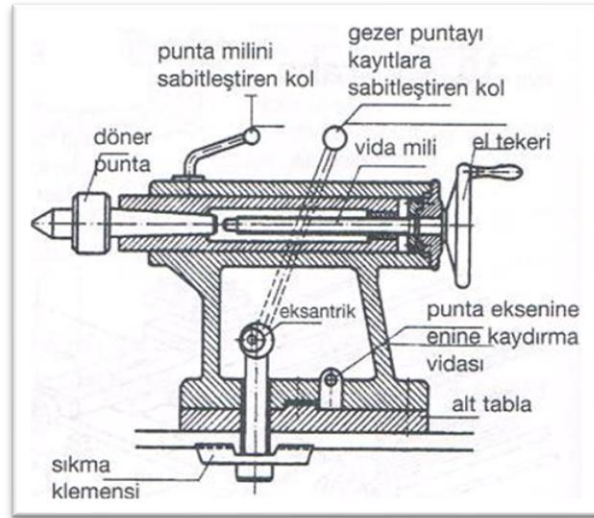
Her doğal olanın bir ömrü olduğu gibi başpârenin de bir ömrü vardır. Yekpare boynuzdan yapılan bir başpâre düzgün bakılırsa 20 yıl, kakma 10 yıl kullanılabilir.

TARİHSEL VE GÜNCEL BAĞLAMDA BAŞPÂRE YAPIMINDA KULLANILAN İMALAT ARAÇLARI

Günümüzde teknolojinin getirdiği kolaylıklar sayesinde imalat sanayii daha hızlı ve kusursuz üretimler yapabilmektedir. Manda boynuzundan başpârelerin yapımında yaklaşık 250 yıl öncesinde kasnaklı ve kurmalı tornalar kullanılmıştır. Zembereği kurularak ayak freni mekanizması kontrolünde imalat yapılan bu makinelerde başpâre yapılmıştır.

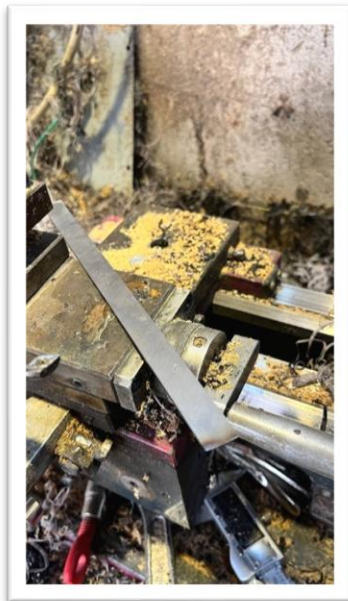


Fotoğraf 15. Modern torna makinesi

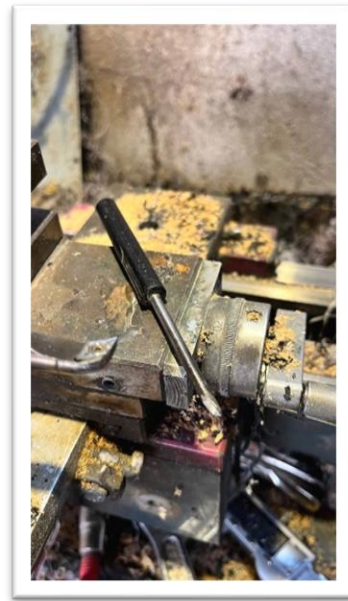


Fotoğraf 16. El pedalı ile kullanılan torna makinesi

Başpâre yapım sürecinde yalnızca makineler değil, geleneksel el aletleri de önemli bir yer tutmaktadır. Söz konusu el aletleri, özellikle makineyle gerçekleştirilen işlemler öncesinde ve sonrasında, hassas detayların işlenmesi ve ince işçilik gerektiren aşamaların tamamlanması için kullanılmaktadır. İç haznenin biçimlendirilmesi sürecinde bu el aletlerinin rolü belirleyicidir; zira haznenin ölçüsel hassasiyeti ve yüzey düzgünlüğü, doğrudan ses kalitesini etkileyen unsurlar arasında yer almaktadır. Bu nedenle, el işçiliği başpâre üretiminde hem fonksiyonel hem de estetik açıdan tamamlayıcı bir unsur olarak önemini korumaktadır.



Fotoğraf 17. Bıçak



Fotoğraf 18. Yontma bıçağı

BAŞPÂRE TAKILARAK KULLANILAN ÇALGILAR VE UYGULAMA PRATİKLERİ

Bilindiği üzere pek çok kültürde ney ve benzeri nefesli sazlar üflenmektedir. Özellikle Arap mûsikîsinde neyin yapısına çok benzeyen başpâre takılarak icra yapılan enstrümanların başında ney gelmektedir. Bunlar genellikle başpâresiz üflenmekte olup, bugün bizim mûsikîmizde de neyi başpâresiz olarak kullanan bazı icraları bulunmaktadır (Bilgin, 2012, s.10). Ayrıca ney çeşitlerinden olan, kamıştan yapılan girift adı verilen saz da başpâre takılarak mûsikî icrası yapılan enstrümandandır (Turabi & Harmancı, 2016, s.24). Ali Erdoğan'ın belirttiğine göre başpâre takılarak icra yapılan sazlar arasında klarnette vardır. Ali Erdoğan tarafından İtalya'da bir müzisyen için klarnetin bek kısmı başpâre şeklinde yapılmıştır. Bek çıkartarak başpâre formunu kullanıp farklı bir ses elde etmiştir. Bu başpâre Kuşadası'nda yaşayan ve başpâre yapım ustası Ali Erdoğan tarafından manda boynuzundan yapmıştır.[†]

BAŞPÂRE FORMUNUN NEYİN AKUSTİK AYARLARINA KATKISI ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME

Ali Erdoğan'ın aktardığı tecrübelerle dayalı değerlendirmelere göre, başpârede kullanılan malzemenin neyden elde edilen sesin tonuna etkisi oldukça belirgindir. Özellikle kullanılan malzemenin —başta boynuz olmak üzere— sertlik derecesi, rezonans kalitesini doğrudan etkilemektedir. Anadolu mandasına ait boynuzlar, yüksek sertlik dereceleri sayesinde başpâre yapımında tercih edilen en nitelikli doğal malzemeler arasında yer almaktadır. Bu malzemedan imal edilen başpârelerin ses iletiminde daha kaliteli ve dengeli sonuçlar verdiği gözlemlenmektedir. Buna karşılık, Uzakdoğu menşeli manda boynuzları, daha yumuşak lif yapısına sahip oldukları için ses kalitesi açısından Anadolu mandası boynuzuyla aynı düzeyi sunmamaktadır. Benzer şekilde, Afrika kökenli öküz mandası boynuzları da yumuşak lif yapıları nedeniyle kalite sıralamasında üçüncü sırada değerlendirilmektedir. Başpâre formu da akustik özellikleri doğrudan etkilemektedir. Ağız çapının daralması durumunda akordun pestleştiği (sesin kalınlaştığı), genişlemesi durumunda ise tizleştiği (sesin inceldiği) ifade edilmektedir. Aynı şekilde, başpârenin yüksekliğindeki artış sesin pestleşmesine, yüksekliğin azalması ise sesin tizleşmesine neden olmaktadır. Bunun yanı sıra, başpârenin iç kavisi hem akordun stabilitesini hem de sesin şiddetini doğrudan etkilemekte; daha uygun iç kavis geometrisi, neyin daha güçlü ve gür bir ses üretmesini mümkün kılmaktadır. Bu bağlamda,

[†] Ali Erdoğan ile 13 Temmuz 2024 tarihinde yapılan röportaj

başpâre tasarımı ve malzeme seçimi, ney icrasındaki tonal kalite ve performans açısından kritik öneme sahiptir.[‡]

Başpârenin neye takıldığı kısmına ayak denmektedir. Bu kısmın ince veya kalın oluşu nedeniyle neyin sesinde olumlu veya olumsuz bir etki yaratabilmektedir. Ayak kısmı kalın olursa titreşim az olacağı için seste istenilen kalite oluşmayabilir. Fakat ayak kısmı ince olursa titreşim fazla olacağından istenilen ses kalitesi elde edilebilir. Gördüğümüz üzere başpârede kullanılan malzemenin kalitesi veya form olarak şekilsel özellikleri ses kalitesine doğrudan etki etmektedir.

BAŞPÂRENİN KORUNMASI VE BAKIMI: MALZEME DAYANIKLILIĞI VE KULLANIM SÜREKLİLİĞİ AÇISINDAN BİR İNCELEME

Başpârenin bakımı uzun ömürlü olması ve ses kalitesine etki etmesi bakımında önem arz etmektedir. Şayet bakımı düzgün yapılmazsa başpârede deformasyonlar meydana gelebilir. Kırılgan bir yapıya sahip olması nedeniyle özellikle düşürülmemesi çok önemlidir. Canlı bir malzeme olması nedeniyle başpâre takılı olan neyin üflenmesi başpârenin de uzun yıllar yapısını korumasına olanak sağlamaktadır. Şayet ney üflenmezse başpârenin lifleri sıkışır ve bakımı yapılmayan başpârenin bir müddet sonra organik yapısı kurumaya başlar ve kırılganlığı aşırı şekilde artar. Başpâre şayet çok uzun süre üflenmezse çekme yapabilir. Başpâre üflenmeyecekse ıslak bir beze sarılması gerekir. Boynuz başpârelerin yağlanması gerekir (Koca, 2002, s.194). Başpârede herhangi bir şekilde kırılma veya çatlama meydana gelirse ustası tarafından tamirâtı yapılabilmektedir.

Başpâre aşırı yağlamaya ihtiyaç duymaz. Fakat asit oranı düşük yağ çeşitleri ile ney ile birlikte bakımının yapılması gerekir. Dikkat etmemiz gereken husus ney yağlanırken başpârenin çıkartılarak ayrı bakımının yapılmasıdır. Yağlama tankında yağlama yapılması başpâreye zarar verebilir. Fındık ve mısır yağı buna uygun yağ çeşitleridir. Kakma başpârenin fazla yağlanmaması gerekir. Çünkü bu durumda etrafındaki malzemenin yapıştırıcısında açmalara neden olabilmektedir.

BAŞPÂRE YAPIM TEKNİKLERİ VE ÖLÇÜSEL PARAMETRELERİN STANDARTLAŞTIRILMASI ÜZERİNE BİR İNCELEME

Her neyzenin dudak yapısı, üfleme açısı ve başpâreye dudak koyuşu farklılıklar arz edebilmektedir. Dolayısıyla başpâre yapılırken neyzenin arzu ve istekleri göz önünde

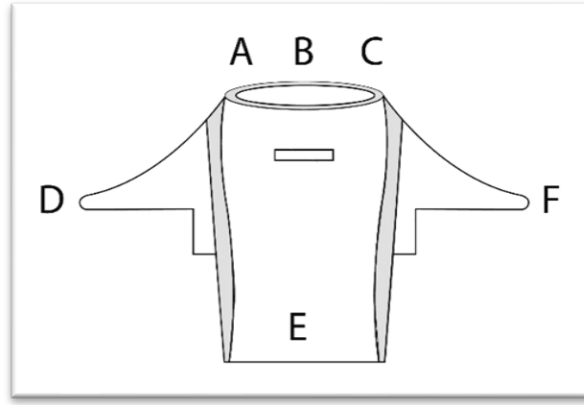
[‡] Ali Erdoğan ile 13 Temmuz 2024 tarihinde yapılan röportaj (Bu çalışma kapsamında yapılan röportaj/görüşme, katılımcının açık rızası ile gerçekleştirilmiş olup etik kurallar çerçevesinde yürütülmüştür. Katılımcıdan yazılı/sözlü onay alınmış, araştırma sürecinde kişi hakları ve gizlilik esaslarına riayet edilmiştir.)

bulundurularak yapılması gerekir. Bu durum tabii olarak, başpârenin dış ve iç yapısında farklılıklar meydana getirmektedir. Bu da ölçüleri etkilemektedir. Dış kalak eğimleri (yatık, dik, bombeli vb.), ağız üfleme çapı ve şekli (dik memeli, keskin, küt vb.) ve iç yapıda hazne tipi (tam hazne, yarım hazne ve haznesiz) neyzenden neyzene farklılık gösterir. Bir de ayak mesafesi neyzenin isteğine uygun bir şekilde ayarlanmalıdır. Ayaksız başpâre kullanmayı tercih eden neyzenler de vardır. Bu nedenle başpâre ölçüleri konusunda bir kalıp ortaya koymak veya şema vermek mümkün değildir (Bilgin, 2012, s.12). Başpârenin ölçüleri ağız çapı genel olarak 16,5 mm yükseklik 13-14 mm etek genişliği 47-50 mm fatura yüksekliği 4-5 mm'dir. İç haznesi büyük alt ayak 0,8 mm et kalınlığındadır. Bu ölçüler dışında kişinin dudak yapısına, üfleme açısına, alışılmış ağız çapının genişliği ve icra türüne göre farklılıklar gösterebilmektedir.

Başpâre ile ilgili farklı ustalar ölçüler vermiştir. Bunlardan birisi de Neyzen Rıfat Varol'dur. Rıfat Varol, Neyneva isimli web sayfasında "Başpârelerimiz 18, 19, 20, 21, 22, 23 mm olmak üzere 6 farklı başpâre alt çapına sahiptir (Kamışa giren kısım). 18, 19, 20 ve 21mm'lik olanların ağız genişliği 16,5 mm. 22 ve 23 mm'lik olanların ağız çapları ise 16,5-17 mm aralığındadır." Şeklinde bilgiler vermektedir.(*Başpare – Neyneva Ney Atölyesi*, t.y.)

Neyzen.com isimli web sayfasında Mehmet Yücel başpâre ölçülerini "16-17 mm arasında değişir. Başpâre ana ölçüsü 18 mm ise; ağız çapı:16 mm., Başpâre ana ölçüsü 20-24 mm ise; ağız çapı: 17 mm. olmalıdır, Neyzenler, alışkanlıklarına göre değişik ölçülerde başpâreler kullanabilirler." olarak vermektedir.(*NEY - Başpare - Neyzen.com*, t.y.)

Gökhan Özkök'te "Üretimini yapmış olduğum neylerin başpâre ölçüleri, ağız açıklığı hariç, standarttır. Ağız açıklığı, neyzenlerin alışkanlıkları ve dudak yapıları doğrultusunda 16-17-18 mm arasında değişiklik gösterebilir. Genellikle 16-17 mm arası tercih edilmektedir. Başpârelerimizin yüksekliği standart olarak 18 mm'dir. Boğaz çapları ise yine standart ve değişmez ölçü olarak 18-19-20-21-22-23-24 mm'dir. Bu ölçüye paralel şekilde, neyin genişliği ile orantılı başpâre ayak çapı da standarttır." şeklinde bir ölçülendirme yapmaktadır.(*NEY BÖLÜMLERİ - NEY PARTS*, t.y.)

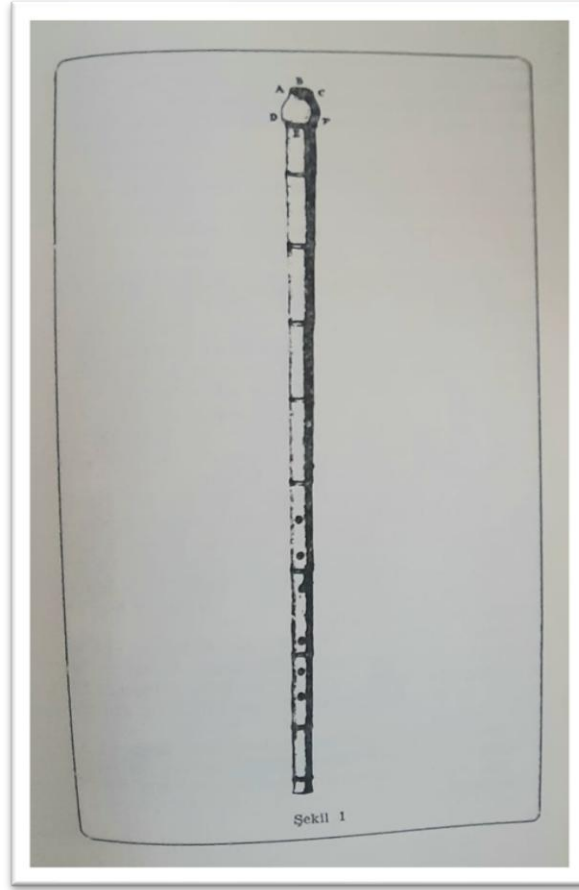


Fotoğraf 19. Başpâre ölçüleri

Neyzen Ahmet Kaya'da başpârenin ölçülerini şu şekilde vermektedir. Neyin içerisine giren kısmı hariç 2 cm dir. Neyin içerisine giren kısmı 1-1,5 cm ve toplam yükseklik 3-3,5 cm'dir. Ağız çapı 16-17 mm, başpâre açısı yüksekliği isteğe göre azalabilir. Açı genişler, dudak yapısına göre bir ergonomi oluşturulur. Başpâre genişliği 30-50 mm (bu ölçü yapılacak neyin boyutu ile orantılı olmalıdır.) kamışa giren kısım kamışın genişliğine göre değişir. Et kalınlığı 1,5-2 mm. Kamışa giren kısmın yüksekliği 10-15 mm. tabla yüksekliği 2-4 mm. başpârenin neye giren kısmı ile bu kısmın son ölçüsü başlangıç tarafına göre 2-2,5 mm daha geniştir (Kaya, 2017, s.17).

Bu ölçülendirmeden farklı ölçülendirmelerde vardır. Charles Fonton'da başpâre ölçülerini farklı hesaplarla anlatmaktadır:

“Şekilde görüldüğü gibi dış koninin A, B, C kesiti aynı zamanda iç koninin tabanıdır. Bu iç koni dış koninin tabanını oluşturan D, E, F noktalarında kesilmiştir. Bu iki koninin yükseklikleri eşittir. Hacimlerinin oranı taban yüzeylerinin ve taban yarı çaplarının oranına eşittir. İç Koninin alt kesitinin yarıçapını bulmak için dış koninin alt yarıçapı olan D-F ile üst kesitin yarıçapı olan A-C'yi alalım. AC aynı zamanda iç koninin taban yarıçapıdır. İç Koninin alt kesit yarıçapı X ise, $DF / C = AC / X$. Oysa DF 16, AC ise 9 çizgidir. Dolaysısı ile bilinmeyi bulmak için dokuzla dokuzu çarpar on altıya böleriz. 81'i 16'ya bölmenin sonucu aşağı yukarı beştir. Demek ki iç koninin alt kesitinin yarıçapı 5 çizgiden az fazla olacaktır. Yani neyin konisinin yarıçapı 9 çizgidir. Bu orantı bütün neylerde aynıdır. Ağızlığın yarıçapı Davut'lar da 10 çizgiye dek gidebilir.” (Fonton, 1987, s.79)



Fotoğraf 20. Charles Fonton'un kitabındaki başpâreli Ney resmi (Fonton, 1987, s.77)

YÖNTEM

Araştırma grubu (evren-örneklem)

Bu çalışma, başpâre yapımına ilişkin tarihsel, teknik ve zanaatkârî bilgilerin belgelenmesi amacıyla nitel bir araştırma desenine göre yapılandırılmıştır. Araştırmanın evrenini, Türkiye'de geleneksel yöntemlerle başpâre yapımıyla ilgilenen ney ustaları, zanaatkârlar ve bu alana yönelik tarihsel malzeme sunan arşivsel kaynaklar oluşturmaktadır. Örneklem, bu evren içerisinde amaçlı örnekleme yöntemiyle seçilmiş olup hem geleneksel bilgiye hem de çağdaş teknik uygulamalara sahip kişilerin derinlemesine incelenmesini hedeflemiştir.

Örneklem grubu, geleneksel başpâre yapım tekniklerini halen uygulamakta olan ve sahada etkinlik gösteren ustalar arasından seçilmiştir. Bu bağlamda, Ali Erdoğan gibi uzun yıllardır başpâre yapımıyla uğraşan ve özgün teknikler geliştirmiş bir ustanın bilgi birikiminden yararlanılmıştır. Ayrıca tarihî müze envanter kayıtları, Osmanlı dönemi mecmuaları ve minyatürler de çalışma evreni kapsamında belge temelli örneklem materyali olarak değerlendirilmiştir.

Araştırma kapsamında örneklem büyüklüğünün belirlenmesinde nitel araştırmalarda önerilen veri uygunluğu ilkesi esas alınmıştır. Ancak ileride yapılacak nicel odaklı karşılaştırmalı araştırmalarda, malzeme türleri, akustik değerler ve icra performansına etkiler gibi değişkenlerin daha sistematik biçimde analiz edilebilmesi için örneklem büyüklüğünün belirlenmesinde Power analizi yapılması önerilmektedir. Böylece, malzeme farklılıklarının ses kalitesi üzerindeki etkisinin istatistiksel olarak anlamlı biçimde test edilmesine olanak tanınabilecektir.

Veri toplama araçları

Bu çalışmada başpâre yapım sürecine ilişkin tarihî, teknik ve zanaatkârî bilgilerin elde edilmesi amacıyla nitel veri toplama tekniklerinden yararlanılmıştır. Veriler hem doğrudan saha gözlemleri hem de belge analizi yoluyla toplanmış; alan uzmanları ve usta zanaatkârlarla gerçekleştirilen görüşmelerle desteklenmiştir.

Gözlem Formu: Araştırmacı tarafından yapılandırılmamış doğal gözlem yöntemi ile başpâre yapım süreci yerinde incelenmiş, kullanılan malzemeler, üretim teknikleri, atölye düzeni ve uygulama aşamaları sistematik biçimde not edilmiştir. Gözlemler sırasında iş akışı, kullanılan el aletleri ve malzeme türleri detaylandırılmıştır.

Yarı-Yapılandırılmış Görüşme Formu: Başpâre yapımında usta olarak çalışan Ali Erdoğan ile derinlemesine bireysel görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Görüşmelerde, malzeme seçimi, üretim teknikleri, estetik tercihler, ses kalitesine etkiler ve ustalık geleneği konularına odaklanan açık uçlu sorular kullanılmıştır. Elde edilen veriler kayıt altına alınmış ve tematik çözümleme tekniğiyle değerlendirilmiştir.

Belge İnceleme (Doküman Analizi): Araştırmada, Topkapı Sarayı Müzesi, Mevlâna Müzesi, Galata Mevlevihanesi gibi kurumların ney envanterlerine ilişkin veriler ile Kevserî Mecmuası, Haşim Bey Mecmuası, Süleymannâme ve Surnâme-i Hümayûn gibi tarihî kaynaklarda yer alan başpâre temsilleri analiz edilmiştir. Ayrıca, çağdaş başpâre yapımına dair teknik bilgilerin yer aldığı kitap, makale ve dijital arşivler değerlendirilmiştir.

Fotoğraf ve Görsel Belgeleme: Başpâre yapım sürecinin ve tamamlanmış ürünlerin detaylı görsel kayıtları alınmıştır. Bu görseller hem belge niteliği taşıması hem de teknik analizleri desteklemesi amacıyla araştırmaya dâhil edilmiştir.

Verilerin toplanması/işlem yolu

Bu araştırmada, başpâre yapımına dair tarihsel, teknik ve uygulamalı bilgilerin elde edilmesine yönelik nitel veri toplama süreci izlenmiştir. Veri toplama işlemleri 2024–2025

yılları arasında gerçekleştirilmiş olup süreç hem saha gözlemleri hem de sözlü tarih yöntemiyle desteklenmiştir.

Gözlemsel İncelemeler: Araştırmacı, başpâre üretimi gerçekleştiren Ali Erdoğan'ın atölyesinde doğal ortamda gözlem yapmıştır. Bu gözlemler sırasında, başpâre yapımında kullanılan malzemelerin türleri, üretim sırasındaki aşamalar, el aletlerinin kullanımı ve uygulama biçimleri ayrıntılı olarak not edilmiştir. Üretim süreci adım adım izlenmiş, sürecin her bir bileşeni kayıt altına alınmıştır.

Usta Görüşmeleri: Başpâre yapımına ilişkin detaylı bilgiler, doğrudan uygulayıcı olan Ali Erdoğan ile gerçekleştirilen yarı yapılandırılmış görüşmeler aracılığıyla elde edilmiştir. Görüşmelerde geleneksel başpâre yapım teknikleri, malzeme seçiminde dikkat edilen hususlar, süsleme teknikleri, ölçü değişkenleri ve ses kalitesine etkiler gibi temalar etrafında veriler toplanmıştır. Görüşmeler sesli olarak kaydedilmiş ve içerik analizi yöntemiyle çözümlenmiştir.

Belge Taraması: Çalışmada tarihî bilgiye ulaşmak amacıyla başpâre ile ilgili içerik sunan yazma eserler, minyatürler, müze envanterleri ve arşiv belgeleri sistematik olarak incelenmiştir. Özellikle Kevserî Mecmuası, Haşim Bey Mecmuası ve Süleymannâme gibi kaynaklarda başpâre tasvirleri ve ölçüsel betimlemeler üzerinden veri toplanmıştır.

Görsel Kayıtlar: Başpâre üretim süreci ve tamamlanan ürünler, yüksek çözünürlüklü görsellerle belgelenmiştir. Görseller hem sürecin akademik raporlamasında hem de üretim tekniklerinin belgelenmesinde destekleyici veri olarak değerlendirilmiştir.

Verilerin analizi

Bu araştırmada toplanan veriler, nitel araştırma yöntemlerine uygun olarak analiz edilmiştir. Gözlem, görüşme, belge incelemesi ve görsel kayıtlar yoluyla elde edilen veriler, betimsel analiz ve tematik içerik çözümlemesi teknikleri kullanılarak değerlendirilmiştir.

Gözlemsel veriler, araştırmacının doğrudan atölyede yaptığı alan gözlemleri ve başpâre üretim sürecine ilişkin notları esas alınarak sistematik biçimde tasnif edilmiş, sürecin aşamaları, kullanılan malzeme türleri, teknik farklılıklar ve zanaatkâr uygulamaları çerçevesinde gruplandırılmıştır.

Görüşme kayıtları, öncelikle yazıya dökülmüş (transkript edilmiş), ardından açık kodlama yöntemi ile analiz edilmiştir. Bu analiz sürecinde “malzeme seçimi”, “akustik kalite”, “ölçü farklılıkları”, “yapım süreci”, “geleneksel bilgi aktarımı” gibi ana temalar altında toplanabilecek kodlar belirlenmiş ve içerikler bu kodlara göre sınıflandırılmıştır. Kodlanan

verilerden elde edilen temalar doğrultusunda, başpâre yapım sürecine dair ustalık bilgisi akademik dile aktarılmıştır.

Belge incelemesi yoluyla elde edilen tarihî kaynaklardaki başpâre görselleri, ikonografik analiz yöntemiyle çözümlenmiştir. Başpârenin varlığı, yokluğu, şekli, malzeme izlenimleri ve icra bağlamları gibi görsel unsurlar dikkatle analiz edilerek metinsel içerikle ilişkilendirilmiştir.

Görsel veriler (fotoğraflar) ise hem sürecin teknik belgelenmesine hem de estetik tercihlere ilişkin çıkarımlar yapılmasına imkân tanımıştır. Bu görseller çalışmanın bulgularını destekleyici nitelikte kullanılmış, her bir örnek ilgili üretim tekniği ile eşleştirilerek açıklanmıştır.

Elde edilen bütün veriler, araştırmanın amacına uygun olarak bağlamsal geçerlilik ve anlam bütünlüğü esaslarına göre bütüncül biçimde değerlendirilmiş; literatürdeki mevcut bilgi birikimiyle karşılaştırılarak yorumlanmıştır.

BULGULAR

Bu çalışmada elde edilen veriler, başpâre yapım sürecine ilişkin geleneksel bilgi, malzeme çeşitliliği, teknik farklılıklar ve ses kalitesi üzerindeki etkiler açısından tematik başlıklar altında analiz edilmiştir. Bulgular, alan gözlemleri, usta görüşmeleri, tarihî belge incelemeleri ve görsel analizlerle desteklenmiştir.

Başpâre yapımında kullanılan malzemelerin türleri ve tercih gerekçeleri

Çalışmada en yaygın kullanılan malzemenin manda boynuzu olduğu tespit edilmiştir. Boynuzun organik yapısı, lif yoğunluğu, nemle uyumlu formu ve rezonansa duyarlılığı, ney icrasında ses kalitesini artırıcı etki göstermektedir. Bununla birlikte, boynuz teminindeki zorluklar nedeniyle delrin, epoksi, akrilik cam, kuka, venge, makassar abanoz gibi farklı doğal ve sentetik malzemelerin de başpâre yapımında kullanılmaya başlandığı belirlenmiştir. Bazı ustalar, kakma yöntemi ile ortası boynuz olan ve çevresi farklı malzemelerle tasarlanmış başpâreler üretmektedir.

Usta tecrübesine dayalı yapım teknikleri

Kuşadası'nda yaşayan usta Ali Erdoğan'ın başpâre üretiminde kullandığı teknikler detaylı olarak belgelenmiştir. Erdoğan'ın, malzeme genleşme katsayılarını dikkate alarak boynuzla uyumlu malzeme kombinasyonları geliştirdiği ve süslemeli, estetik yönü güçlü modeller ürettiği görülmüştür. Özellikle ses rezonansına doğrudan etki eden kalak ve hazne formu konusunda Erdoğan'ın geliştirdiği ölçü tercihleri kayda değerdir.

Akustik performans ve ölçü farklılıkları

Başpârenin ağız çapı, hazne derinliği, iç kavis, kalak açısı ve ayak kalınlığı gibi ölçüsel özelliklerinin neyin ses karakteri üzerinde önemli etkiler yarattığı gözlemlenmiştir. Ustanın aktardığına göre, başpârenin yüksekliğinin artması akordu pestleştirirken, ağız çapının genişlemesi sesi tizleştirmektedir. Ayak kısmının kalın ya da ince olması ise titreşimi ve sesin netliğini doğrudan etkilemektedir.

Geleneksel bilginin sözlü aktarımı ve ustalık zinciri

Sadrettin Özçimi, Salih Bilgin ve Rıfat Varol gibi ustaların deneyimlerinden alıntılar ve uygulama örnekleri, başpâre yapım bilgisinin sözlü kültür yoluyla aktarıldığını ve yazılı olarak yeterince belgelenmediğini ortaya koymaktadır. Bu durum, zanaatın sürdürülebilirliği açısından risk oluşturmaktadır.

Görsel belgeleme ve tarihî kayıtlarda başpâre

Topkapı Sarayı ve Mevlâna Müzesi envanterlerinde yer alan neylerde başpâreli örneklerin sayıca sınırlı olduğu, bir kısmının başpâresiz olduğu tespit edilmiştir. Kevserî Mecmuası, Haşim Bey Mecmuası ve Süleymannâme gibi kaynaklarda başpâreli ney tasvirlerine rastlanmakta, ancak bazı minyatürlerde çalgıların şâhnây olabileceği değerlendirilmesi yapılmaktadır.

TARTIŞMA VE SONUÇ

Bu çalışmada, ney enstrümanının önemli bir parçası olan başpâreye ilişkin tarihsel, teknik ve uygulamaya yönelik veriler derlenmiş ve değerlendirilmiştir. Elde edilen bulgular, başpârenin yalnızca bir yapı elemanı değil, aynı zamanda neyin akustik karakterini belirleyen, icra kalitesini doğrudan etkileyen, estetik ve fonksiyonel yönleriyle öne çıkan bir unsur olduğunu ortaya koymuştur.

Başpârede en çok tercih edilen malzemenin manda boynuzu olması, literatürdeki çalışmalarla da örtüşmektedir. Örneğin Bilgin ve Koca gibi araştırmacılar, boynuzun ses rezonansına duyarlılığı ve dayanıklılığı nedeniyle geleneksel yapımda ön planda tutulduğunu ifade etmişlerdir. Bu çalışmada ise boynuz malzemenin yanı sıra epoksi, delrin, kuka, venge gibi alternatif malzemelerin tercih edilmeye başlandığı ve bu tercihin malzeme temininde yaşanan zorluklara dayandığı görülmüştür. Bu durum, geleneksel zanaatın güncel ekonomik ve ekolojik koşullara adapte olma çabası olarak yorumlanabilir.

Bununla birlikte, başpârenin ağız çapı, kalak formu, hazne derinliği ve ayak kalınlığı gibi ölçüsel parametrelerinin, neyin akort yapısı üzerinde önemli etkiler yarattığı tespit edilmiştir.

Bu bulgular, Fonton (1987) gibi araştırmalarda ortaya konan geometrik analizlerle paralellik göstermektedir. Ayrıca çalışmada, Salih Bilgin ve Ali Erdoğan gibi usta yapımcıların geliştirdiği kakma teknikleri ve süslemeli tasarımlar hem teknik hem de estetik açıdan başpâre yapımının zenginleştiğini göstermektedir.

Çalışmanın güçlü yönlerinden biri, uygulayıcı ustayla doğrudan etkileşim içinde gerçekleştirilen gözlemler ve yarı yapılandırılmış görüşmelerle geleneksel yapım bilgilerine erişim sağlanmasıdır. Ayrıca belge ve envanter taramaları ile tarihî boyut da bütüncül biçimde ele alınmıştır. Ancak çalışmanın sınırlılıkları arasında, başpâre ile doğrudan ses ölçüm analizlerinin yapılmamış olması, örnekleme yalnızca sınırlı sayıda usta ile çalışılmış olması ve malzeme değişiminin nicel etkilerine dair verilerin olmaması sayılabilir. Bu bağlamda, ilerleyen çalışmalarda akustik laboratuvar koşullarında frekans ve rezonans analizlerinin yapılması önerilmektedir.

Araştırmadan elde edilen bulgular, başpârenin geleneksel ney zanaatında kritik bir rol oynadığını ve bu zanaatın sözlü kültürle aktarıldığı için kaybolma riski taşıdığını göstermektedir. Günlük pratikte bu, hem icracıların performans kalitesini etkileyen bir unsur olarak hem de kültürel mirasın sürdürülebilirliği açısından hayati önem arz etmektedir. Bu nedenle başpâre yapımı, sadece bir el sanatı değil, aynı zamanda somut olmayan kültürel miras kapsamında değerlendirilmelidir.

Araştırma sonucunda ulaşılan temel çıkarımlar şunlardır:

- Başpâre, neyin ses kalitesi üzerinde doğrudan etkiye sahip olup, kullanılan malzeme ve teknik detaylar akustik sonuçları belirlemektedir.
- Boynuz gibi geleneksel malzemelerin yerini alan sentetik alternatifler, estetik açıdan zenginlik sunsa da akustik olarak her zaman aynı başarıyı göstermemektedir.
- Başpâre ölçülerinde standardizasyon mümkün değildir; her ney ve neyzen için bireysel uyarılama gereklidir.
- Geleneksel bilgi birikimi büyük ölçüde usta-çırak ilişkisine dayalıdır ve yazılı kültüre aktarımı sınırlıdır.

Gelecekte yapılacak çalışmalar, bu alanın daha derinlemesine teknik analizlerle desteklenmesini, ölçü kalıplarının dijitalleştirilerek arşivlenmesini, üniversitelerin çalgı yapımı ve müzikoloji bölümlerinde bu zanaata yer verilmesini ve kültürel miras koruma programlarına

dahil edilmesini sağlamalıdır. Ayrıca, başpâre yapımının farklı coğrafyalardaki uygulamalarla karşılaştırmalı olarak incelenmesi, disiplinlerarası katkı sağlayacaktır.

Öneriler

Bu araştırma kapsamında başpârenin yapım teknikleri, malzeme tercihleri ve ses kalitesi üzerindeki etkileri detaylı biçimde ele alınmıştır. Elde edilen bulgular doğrultusunda hem geleneksel zanaatın korunmasına hem de akademik literatürün gelişimine katkı sağlayacak aşağıdaki önerilerde bulunulmuştur:

1. Başpâre yapımına ilişkin bilgi ve tekniklerin yazılı kültüre aktarılması sağlanmalı; bu alandaki sözlü gelenek, kayıt altına alınarak hem akademik hem de uygulamalı alanlarda kaynak oluşturmalıdır.
2. Üniversitelerin müzikoloji, Türk Din Mûsikîsi ve çalgı yapımı bölümlerinde, başpâre yapımına özel dersler açılarak, bu geleneksel sanatın kurumsal düzeyde aktarımı teşvik edilmelidir.
3. Malzeme türlerinin akustik özellikleri bilimsel testlerle analiz edilerek, doğal ve sentetik malzemelerin ses kalitesine etkileri laboratuvar ortamında karşılaştırmalı olarak değerlendirilmelidir.
4. Usta-çırak ilişkisinin desteklenmesi amacıyla, Kültür ve Turizm Bakanlığı veya yerel kültür müdürlükleri tarafından çalgı yapım ustalarına yönelik “yaşayan insan hazinesi” statüsü verilerek eğitim programları düzenlenmelidir.
5. Başpâre ölçülerine ilişkin veri tabanı ve dijital arşiv oluşturulmalı; farklı dönemlerden, müzelerden ve özel koleksiyonlardan toplanan ölçü ve malzeme bilgileri sistematik olarak sınıflandırılmalıdır.
6. Günümüzde başpâre yapımında yaygınlaşan sentetik malzeme kullanımı, estetik avantajları kadar olası sağlık riskleri ve ses kalitesine etkileri açısından da incelenmeli; kullanıcı bilinci artırılmalıdır.
7. Başpâreye ilişkin kültürel miras farkındalığı, dijital sergiler, belgeseller ve müzik festivalleri aracılığıyla topluma yaygınlaştırılmalı, özellikle genç kuşaklara tanıtımı sağlanmalıdır.
8. Gelecekte yapılacak araştırmalarda, başpârenin yalnızca ney değil, girift, şâhnây gibi diğer nefesli çalgılarla ilişkisi de incelenmeli; bu bağlamda Osmanlı minyatürleri ve arşiv kaynakları ikonografik analizlerle taranmalıdır.

Sınırlılıklar ve güçlü yönler

Güçlü yönler

Bu çalışma, başpâre yapımına ilişkin hem geleneksel bilgi birikimini hem de çağdaş uygulamaları bir arada ele alan öncü ve kapsamlı bir nitel araştırma niteliği taşımaktadır. Araştırmanın en belirgin güçlü yönlerinden biri, uygulayıcı bir usta ile birebir yürütülen saha çalışması yoluyla, gözlemsel verilerin doğrudan kaydedilmesidir. Özellikle Ali Erdoğan gibi uzun yıllara dayanan deneyime sahip bir ustadan alınan özgün bilgiler, akademik yazında nadir rastlanan derinlikte bir içerik sağlamıştır. Ayrıca, tarihî belge taramaları, müze envanter incelemeleri ve minyatür analizleri gibi disiplinlerarası yöntemlerin bir arada kullanılması, araştırmaya hem tarihî hem de uygulamalı müzikoloji açısından zenginlik katmıştır.

Sınırlılıklar

Araştırmanın sınırlılıkları arasında, örnekleme yalnızca bir usta ile çalışılmış olması, başpâre yapımında farklı yörelerden gelen teknik varyasyonların kapsam dışında kalmasına neden olmuştur. Ayrıca çalışmada akustik ölçüm cihazlarıyla yapılan sayısal analizler yer almamış; ses frekansı, rezonans düzeyi ve akort hassasiyetine dair veriler nitel gözleme ve ustanın deneyimlerine dayalı olarak sunulmuştur. Malzeme türlerinin karşılaştırmalı performans analizi, laboratuvar destekli nicel verilerle zenginleştirilmemiştir. Bunlara ek olarak, başpârenin farklı ney türlerinde (kız ney, bolahenk, davudî vb.) kullanımı ve etkisine yönelik detaylı karşılaştırmalar da araştırma kapsamı dışında tutulmuştur.

KAYNAKLAR

- Başpare – Neyneva Ney Atölyesi*. (t.y.). Geliş tarihi 07 Ağustos 2024, gönderen <https://neyneva.com/baspare/>
- Bilgin, S. (2012). *Zanaattan San'ata Başpare...* T.C. Konya Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü.
- Develioğlu, F. (1984). *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat* (6.). Aydın Kitabevi Yayınları.
- Fonton, C. (1987). *18. Yüzyılda Türk Müziği* (C. Behar, Çev.; Birinci). Pan Yayıncılık.
- Karahasan, T. H. (2003). *Ney Metodu*. Esen Ofset Matbaacılık.
- Kaya, A. (2017). *Ney Metodu Yardımcı Nota Kitabı* (Birinci). Kültür ve Turizm Bakanlığı.
- Koca, F. (2002). Ney'in Tarihi Gelişimi ve Dini Musikimizdeki Yeri. *Dini araştırmalar*, 4(12).
- Öncel, M. (2023). *Kazım Uz Müzik Terimleri Sözlüğü*. Vakıf Bank Kültür Yayınları.
- Minyatür ve Gravürlerde Ney*. (t.y.). Geliş tarihi 21 Nisan 2025, gönderen https://www.neyzenim.com/minyatür_gravürler.html
- NEY - Başpare—Neyzen.com*. (t.y.). Geliş tarihi 07 Ağustos 2024, gönderen https://www.neyzen.com/ney_baspare.html
- NEY BÖLÜMLERİ- NEY PARTS*. (t.y.). Geliş tarihi 07 Ağustos 2024, gönderen <http://www.neymaker.com/2012/07/ney-parts.html>

Tan, A., & Çıpan, M. (2014). *Ney* (2. Basım). Konya Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü.

Turabi, A. H., & Harmancı, A. B. (2016). *Giriftzen Asım Bey Hayatı ve Eserleri* (Birinci). Amasya Belediyesi.

Uygun, M. N. (2007). *Ney*. İçinde *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (C. 33, ss. 68-69). TDV Yayınları.

KATKI ORANI CONTRIBUTION RATE	AÇIKLAMA EXPLANATION	KATKIDA BULUNANLAR CONTRIBUTORS
Fikir ve Kavramsal Örgü <i>Idea or Notion</i>	Araştırma hipotezini veya fikrini oluşturmak <i>Form the research hypothesis or idea</i>	İrfan YİĞİT
Tasarım <i>Design</i>	Yöntem ve araştırma desenini tasarlamak <i>To design the method and research design.</i>	İrfan YİĞİT
Literatür Tarama <i>Literature Review</i>	Çalışma için gerekli literatürü taramak <i>Review the literature required for the study</i>	İrfan YİĞİT
Veri Toplama ve İşleme <i>Data Collecting and Processing</i>	Verileri toplamak, düzenlemek ve raporlaştırmak <i>Collecting, organizing and reporting data</i>	İrfan YİĞİT
Tartışma ve Yorum <i>Discussion and Commentary</i>	Elde edilen bulguların değerlendirilmesi <i>Evaluation of the obtained finding</i>	İrfan YİĞİT
Destek ve Teşekkür Beyanı/ Statement of Support and Acknowledgment		
Bu çalışmanın yazım sürecinde katkı ve/veya destek alınmamıştır. <i>No contribution and/or support was received during the writing process of this study.</i>		
Çatışma Beyanı/ Statement of Conflict		
Araştırmacıların araştırma ile ilgili diğer kişi ve kurumlarla herhangi bir kişisel ve finansal çıkar çatışması yoktur. <i>Researchers do not have any personal or financial conflicts of interest with other people and institutions related to the research.</i>		
Etik Kurul Beyanı/ Statement of Ethics Committee		
Bu araştırma, insan veya hayvan denekleri üzerinde deneysel bir uygulama içermediğinden etik kurul onayı gerektirmemektedir. Çalışma kapsamında yalnızca usta görüşmeleri, saha gözlemleri ve arşiv belgelerinden elde edilen veriler değerlendirilmiştir. <i>This research does not require ethics committee approval as it does not involve any experimental practice on human or animal subjects. Within the scope of the study, only the data obtained from master interviews, field observations and archival documents were evaluated</i>		



Bu eser [Creative Commons Atıf-Gayri Ticari 4.0 Uluslararası Lisansı \(CC BY 4.0\)](https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/) ile lisanslanmıştır.